

על קושיית האחרונים (רעק"א ועוד), מדוע אין אומרים 'קלוטה כמי שהונחה' או 'מהלך כעומד' לענין העברה מרשות לרשות, שלעולם יש לפטור משום שהחפץ נחשב כמונח באמצע, כשאיגודו במקום פטור — ע' קהלות יעקב — שבת ו,ב; ברכת מרדכי ח"א לג,ו; בית ישי יב.

'אמר חזקיה: לא שנו אלא... ורבי יוחנן אמר: אפילו...' — ע' במנחות קד. שם הראנו קו כללי במחלוקת שבין חזקיה ותלמידו רבי יוחנן; שיטת רבי יוחנן להעמיד המשנה ככולי עלמא ולא כדברי חזקיה כחד תנא, וכן להעמידה בכל אופן ולא באוקימתא מסוימת כדברי חזקיה. ועוד מצוינים שם כמאה מקומות שבהם נחלק רבי יוחנן עם חכמים אחרים, ובכולם שיטת רבי יוחנן להרחיב את הנושא ולא להגבילו — הן לענין העמדה באוקימות ואליבא דכולי עלמא, הן מבחינת אפשרויות יישום הדין וחלותו, או הרחבת המשמעות הלשונית.

'מתיב רב ביבי בר אביי: הגונב כיס בשבת...' — ע' אריכות רבה (בבאור סוגיתנו עפ"י המבואר בכתובות לא, ובישוב פסקי הרמב"ם) בשער המלך — הלכות גניבה ג,ב; חדושי הגר"ח הלוי ואבי עזרי — שם; שו"ת בית זבול ח"ב יט; קהלות יעקב — כתובות לב לו, ובח"ה טו.

דף צב

'זהאיכא מקום חלמה דאי בעי מפקע ליה ושקיל' — ללא קלקול הכיס. (חדושי הר"ן). והמאירי פרש: שיכול ליטול המעות ללא איסור תורה של חילול שבת, כגון שמרחיב את מקום התפירה — רק אז דנים אותו כעשוי כבר, אבל אם אי אפשר לו ללא איסור, אינו מוחזק שיחלל שבת (הגם שהוא גנב) ואין דנים אותו כעשוי.

'המוציא בין בימינו בין בשמאלו... חייב' — לא שמענו כאן שהעושה בשמאל חייב אלא בענין מלאכת הוצאה, אבל בשאר מלאכות אין הדבר ברור; כי הנה להלן (קג). מבואר שהכותב בשמאל [שלא כדרכו הרגילה] — פטור. אך אפשר דוקא כתיבה שמצריכה דקדוק רב, ולא שאר מלאכות. והדבר שנוי במחלוקת הפוסקים; יש סוברים שהוא הדין לשאר מלאכות שרגילים לעשותן בימין, כגון תולש ובורר — אם עשאן בשמאל פטור מן התורה משום 'שלא כדרך'. (ע' בחדושי הר"ן להלן קל. שהמל והעושה חבורה בשמאל פטור כמו בכתיבה. כן כתב הגר"מ בנט בספרו 'מגן אבות' לענין בורר בשמאל. וכן מובא מרא"מ הורביץ ומ'חזון יחזקאל'. ויש סוברים שחייב. (חיי אדם ט,ב; משנ"ב שם, ועוד. מובא בשבט הלוי ח"ח קעו. ונשאר ב'צ"ע לדינא'. וע' גם מנחת שלמה ח"ב כו,ד לענין חליבה. וע"ע דעות הפוסקים בזה, ב'מגדים חדשים' כאן).

'זמשא בני קהת מנלן דכתיב על המשכן ועל המזבח סביב, מקיש מזבח למשכן, מה משכן י' אמות אף מזבח י' אמות' — ואם תאמר מדוע צריך ללימוד זה הלא די להוכיח מכך שהמזבח או הארון הנישא על הכתף ודאי היו נתונים למעלה מעשרה טפחים — מכאן הוכיח הרשב"א (להלן צט): שאין לפטור מוציא חפץ כשאגודו במקום פטור אלא אם גופו של החפץ גבוה יותר מעשרה ויוצא מרשות הרבים וכד', שהוא אוכל כל גובה הרשות, אבל חפץ קטן שבולט החוצה — לא. (ראה עוד אריכות בשאלה זו בשו"ת רבי צבי הירש חיות (לו) — מובא במהרש"ם כאן. וערש"ש; שו"ת אבני נזר או"ח נד,ד).

‘ואמר רב: משה רבינו פרשו, מכאן אתה למד גובהן של לויים עשר אמות... דילמא משה שאני...’
 — בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סו) כתב (עפ"י סוגייתנו ועוד), שנראה שלא נשתנה גובה בני אדם מזמן משה רבינו עד זמן הגמרא, ומסתבר שגם לא מזמן הגמרא לזמננו. רק משה רבינו היה גבוה הרבה משאר בני אדם. ולדעה אחרת גם שאר הלויים. (ומבואר בראשונים שגם לפי דעה ראשונה בהכרח שהלויים היו גבוהים שבע אמות, מכך שנשאו את המזבח. ע' ריטב"א 'חדושי הר"ן'. וכ"כ בחזו"א לט, י). ומסתבר שלפי אותה דעה, גם כל ישראל היו אז גבוהים, כמו שמשמע בבבא-בתרא (עד) שמתו מדבר היו גבוהים מאד. ואולם שאר כל בני אדם שבעולם, גבהם היה כגובה שלנו, אלא שמקבלי התורה נשתנו בגבהם. עד כאן תורף דבריו. [וע"ע בשו"ת חוט השני (צו); שיעורין של תורה].
 ומכלל הדברים יש לשמוע שהיה הדבר מחוץ לדרך הטבע, [וכדרך שאמרו ז"ל שנתרפאו מכל מומים שהיו בהם מן השעבוד, ונתחסנו בגופם ובא זיוום, וכמו כן גדלה קומתם]. ולפי זה סרה הקושיא (ע' מהרש"ם בשם הר"י מפאריש) כיצד משה רבינו היה עובד עבודה בימי המילואים במשכן, והלא גובה הקרשים לא היה אלא עשר אמות — כי כיון שהגבהת קומתם היתה בדרך נס, אין כל קושי להניח שבשעה שעבד נתקטנה קומתו כפי הצורך.

‘אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה’ — הרמב"ם (הל' יסודי התורה ז, א. וע"ע ב'שמונה פרקים' ז) כתב שאין הנבואה חלה אלא על 'חכם גדול בחכמה, גבור במדות יו, שלא יהיה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד...'. וכתב ב'מגדל עז' שמקורו מגמרא דידן, ופרש 'גבור' — הכובש את יצרו. וכבר הקשו (בכס"מ ולח"מ), שבסוגיא בנדרים (לח) משמע שהמדובר על גבורת הגוף, שהרי הביאו ראיה מואתפש בשני הלוחות...?
 ופרש הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר — כא, תשל"א; יג, כח תשל"ב), אין הכוונה לבעל כח גופני רב, 'בעל אגרופין', אלא גבור הוא זה העובד בכל כחותיו ומנצלם לגמרי לצרכי מגמת פניו, ובאמת, הן בכבישת היצר הן בדברים גשמיים, הגבורה היא גבורה נפשית.
 [בוהו הסביר מה שאמרו במדרש (ויק"ר ס"פ כו) על גבורת אהרן בהניפו בראש חדש ניסן כ"ב אלף אנשים. והלא היה זה מעשה ניסים, כמו שכתב החזקוני? אך אין בכך סתירה, כי באמת לא עשה כן בכוחו הטבעי, אלא שבכח התאמצותו והשקעת כל כחותיו נעשה לו נס וסייעוהו מן השמים].
 והר"ן בדרשותיו (הדרוש השלישי — 'החדש') פרש בדרך שונה, זו לשונו: 'עיקר הענין כי הנביא ראוי שיהיה שלם בכל השלמיות, שהם ענין נכבד בעיני ההמון למעלת הכלל, כי הוא שלוח אליהם, ולמען יהיו דברים נשמעים'.
 וכבר כתב הר"צ הכהן מלובלין זצ"ל (ישראל קדושים' עמ' 58 ואילך) שהכוונה כאן רק לנביא השלוח אל המון העם, ולא לבעלי רוח הקדש, שהרי מצאנו רבים מן החכמים בעלי רוח"ק, ללא עושר וגבורה. (אך לפי ההסבר הראשון שהכוונה לגבורה נפשית, וכן עושר — לשמח בחלקו (כמוש"כ הכס"מ בהל' יסוד'ת שם), אפשר שגם כלפי רוח"ק נאמר כן).
 ע"ע: רסיסי לילה — לו (עמ' 64); מד (עמ' 85); צדקת הצדיק — קעז.

(ע"ב) 'אמר רבי אלעזר: תברא, מי ששנה זו לא שנה זו' — תירוץ 'תברא' מצינו לרבי אלעזר בשבעה מקומות בתלמוד: כאן, ביבמות קח: כתובות עה: ב"ק מח: ב"מ פב: חולין טז. וכריתות כד.
 וכן נמצא לחכמים נוספים שתירצו בדרך זו: שמואל (יבמות קח: ובפסחים לז:), רבי יוחנן (ב"ק מ:), רבי ירמיה (יבמות יג) ורבי זירא (שם מז:).

'לאחריו ובא לו לאחריו' — באופן שנשתנה קצת ממה שחשב. ויש סברה לפטרו כעין שמצינו (בכריתות

יט-כ) בנתכוין לתלוש פרי זה ותלש פרי אחר. (עפ"י פני יהושע. ומשמע שאם לא נשתנה כלל ממה שרצה — ודאי חייב.

ואולם השפת-אמת כתב להסתפק בהוציא לאחריו בצד זה ובא לו לאחריו בצד אחר. וכנראה נקט כדבר פשוט שמדובר בגמרא כשנתקיימה מחשבתו. וכן נראה מתוך דברי רעק"א כאן. ואולי סברתם היא שאין זו הוצאה כדרכה. וצ"ב. ומכל מקום צריך לומר שנתכוין לאחריו ובא לפניו, הגם שלא נתקיימה מחשבתו — חייב, כי ודאי נוח לו בשמירה מעולה יותר וכאילו נתכוין גם לכך. וע' רעק"א, חדושי הנצי"ב, רא"מ הורביץ, אור שמח יב, א).

'מדקאמר להו אי אתם מודין לאו מכלל דפטרי רבנן...' — לא משום לשון 'אי אתם מודים' מדייק, אדרבה, לשון זו בכל מקום משמעותה שאין בדבר מחלוקת. אלא דקדוק הגמרא הוא מלשון הסיפא, **'אני לא מצאתי תשובה לדבריהם והן לא מצאו תשובה לדברי'** — כלומר, לא מצאו פירכא להשוואה שהשויתי, אם כן משמע שגם הם מודים ששויים הם, ועל כרחך לומר שדעתם לפטור בשניהם. (הרמב"ן ועוד. וע' הסבר נוסף בריטב"א).

'נתנא כל באמת הלכה היא' — בירושלמי אמרו: הלכה למשה מסיני. ואולם יש סוברים לאו דוקא אלא כלומר הלכה פסוקה ללא חולק. (ע' במובא לעיל יא. שפת אמת ומהר"ץ חיות כאן).

'הוציאואוהו שנים — פטורין. לא יכול אחד להוציא והוציאואוהו שנים — חייבין' — סתם משנתנו הולכת בשיטת רבי יהודה, כמבואר בברייתא בגמרא. ואולם סתם מתניתין דלעיל אינה רבי יהודה, שהרי פטר התנא את המוציא בפונדתו בזמן שפיה למטה, ואילו רבי יהודה בברייתא מחייב. ומשמע סתם מתניתין הוא רבי מאיר בר פלוגתיה. וכן משמע בראש הפרק, שתנא דמתניתין הוא רבי מאיר. (ע' צ. 'מחייב היה רבי מאיר... וברש"י'). וצריך לומר שראה רבי דברי רבי יהודה בענין זה, וסתם המשנה כמותו. (ומצינו כמה סתמי משניות דלא כרבי מאיר. ע' למשל ב"ב קג: ריטב"א שבועות יג.). או יש לומר שמשנתנו היא המשך דברי רבי יהודה שבסוף המשנה הקודמת. (ע' ריטב"א. וכן מבואר בתוס' להלן צד. ד"ה את) שמשנתנו רבי יהודה היא).

*

'אין השכינה שורה אלא על חכם...' —

'... הגיע איש נושא אלי כתב מאת רבי אברהם הסופר, אבי האיש ההוא רבי ניסים מספר מקרהו, ואמר כי זה ארבע שנים החל רוח ה' לפעמו פעם בהקיץ פעם בחלומו, ומלאך דובר בו ואת שמו הגיד לו. וכי כתב לו ספר כ"ג ידות של נייר וקרא אותו 'פלאות החכמה' ועוד התחיל לכתוב לו פירוש ארוך על כל תיבה ותיבה, ועל עלה אחד של נייר מן הספר ההוא פירוש שתי ידות של נייר. גם שלח לי זכרון חמשים פרקים. ודברים אלו נסתפקו בעיני ובלבי הרבה מאד...'

... ואמנם, שאמין שיהא נביא או שידבר עמו מלאך השם יתברך ולמדו וכתב לו ספר זה — מן הנמנע בעיני. וזה מכמה צדדין לא אאמינהו ולא נצטייר בלבבי;

האחד, מפני שכבר מסרו לנו רבותינו ז"ל חכמי האמת שאין הנבואה שורה אלא על חכם עשיר וגבור, וזה שילין בלא שום חכמה וכאור בקר יקום בקרבנו נביא — זה רחוק, וכבר הורונו ז"ל הוראה גמורה שאינו כן. ואמנם איני גוזר שלא הגיע שום דיבור או שום צווי לשום אדם אם

הוא בעל אותן שלשה תנאים, שכבר מצינו לבן ואבימלך וגדעון ומנוח ואשתו, ושאמרו עליו עליהם השלום מנוח ע"ה היה — כי זה כולו אינו אלא לשעה, לצורך או לפלא, שאפילו אתון בלעם ראתה המלאך כאשר יעיד על זה הכתוב, וגם דברה לשעה, אבל שיתמיד אליו הדבור ואפילו ברוח הקדש כדניאל... לא נודע ולא נתודע.

ועוד, שאין הדור ראוי לכך...

ועוד, כי אפילו בזמן הנביאים ובארץ הקדושה ארצנו שהיתה ארץ הנבואה, לא נשמע ולא נהיה כזה שיכתוב מלאך ספר גדול ממולא כל חכמה כזה לשום אדם מימות אדם הראשון ועד עתה. וכל מי שיקרא חכם או נבון צריך לקחת ראייה ממה שהיה למה שהוא, שאין כל חדש תחת השמש...

ואני מחזור למצוא שום עלה לעלול זה, ואומר כי חלוקי טבעי בני האדם והכנת המוטבעות בכח דמיונם — רבים, גם המקרים ההויים בהם דרך מקרה או דרך סבה — אין מספר. כבר היו אנשים וכן רבים שכח דמיונם חזק או מתחלת תולדותם או שיתחדש בהם במקרה, ויראו חזיונות אמתיים וקראו אותם החכמים בהין...

ולי ספר אחד מן החכמים ויהודי כשר ואמתי וחכם גדול היה, כי בזמנו היה אחד במקום שהיה הוא. ויש אנשים שמתוך המקרה שרה בהם רוח וידבר ויודיע ענינים כפי שכפאם שד. ומאלו ראיתי אנשים נאמנים מגידים מפיהם לאזני דברים גדולים, ובעיר לארדה היה קטן אחד שאינו יודע ספר והיה אומר כמה מזמורים וכמה דברים, ואחר אמר להם הוא עצמו לעשות לו רפואה, וכתבו מפיו אחת ועשו — ונתרפא. וכאלו נראים מאנשים הרבה. ויש מי שמשתמש בשם. והגידו לי אנשים נאמנים שראו בארץ אשכנז איש כשר ודורש רבים בפני גדולי התורה דברים נפלאים ודרשות לא יעשו כן כל הגדולים אשר בארץ, ועושה כן בשם, קורין אותו שם 'הדורש'. וראיתי אני איש מאשכנז ושמנו אברהם מקולוניה ועבר עלינו עד מלך קטטילה אבי המלך המולך עכשיו, ושנה שמו 'נתן' להתנכר, והיה עומד בבית הכנסת של קולוניה במערב וקול יוצא כנגד מן המזרח מעל גבי הארון שמניחין בו ספרי תורה, ושואלין לו כל דבר והיה משיב, ואותו קול דורש מה שלא ידרוש כל חכם בישראל...

סוף דבר לבי ולב כל חכם כמוכם כמוהם נבון בענין זה... ואחרי המבוכה הזאת אני אומר כי היה הענין הזה צריך חקירה גדולה, חקירת אנשים ואנשי מדע...

וישראל נוחלי דעת האמת, בני יעקב איש אמת, כולו זרע אמת, נוח להם לסבול עול גלות ומה שיגיעם, מהאמין בדבר עד שיחקרו חקירה רבה, חקירה אחר חקירה, להסיר כל סיג מהדברים הנאמרים להם. ואפילו במה שיראה להם שהוא אות ומופת. והעד הנאמן באהבת עם־אלקי-אברהם דרך האמת ולהרחיקם (אף) ונשצ"ל: את) המסופק — ענין משה עם ישראל שהיו פרוכי עבודה קשה ונצטוה משה לבשרם, ועם כל זה אמר 'הן לא יאמינו לי' והוצרך לכמה אותות, וזה אות אמת על עמנו עם ה' שלא להתפתות בדבר עד עמדם על האמת בחקירה רבה חקירה גמורה...'. (מתוך תשובות הרשב"א ח"א תקמח)